

تحلیل خدمات سالمندان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

گلنسا گلینی مقدم*^۱، زهرا حسین نیا تنها^۲، میترا صمیعی^۳

مطالعات دانش‌شناسی

سال پنجم، شماره ۱۹، تابستان ۹۸، ص ۱۱۵ تا ۱۳۷

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۱/۰۸

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۴/۱۲

چکیده

هدف: هدف از این مطالعه تحلیل خدمات سالمندان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور است. روش: روش پژوهش پیمایشی-توصیفی و جامعه آماری شامل ۳۸ نفر از مدیران و یا مسئولان کتابخانه‌های عمومی شهر تهران است. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد که با الهام از رهنمودهای انجمن کتابداری آمریکا برای خدمات سالمندان در کتابخانه‌ها تدوین شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و تحلیلی صورت گرفت. آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد فراوانی و آمار استنباطی نظیر آزمون تی تک نمونه‌ای با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفت. یافته‌ها: نتایج نشان داد کتابخانه‌های عمومی شهر تهران در کلیه مؤلفه‌های خدمات ویژه سالمندان از جمله آموزش کارکنان، اطلاع‌رسانی و منابع کتابخانه، برنامه‌ریزی کتابخانه‌ها، تجهیزات، توسعه و مشارکت، امکانات، خدمات در منزل و بودجه از وضعیت مطلوبی در حال حاضر برخوردار نیستند و میانگین خدمات موجود در همه مؤلفه‌ها پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. نتیجه‌گیری: اکثریت کتابداران کتابخانه‌های عمومی تهران (۷۲ درصد) رهنمودهای ارائه شده از سوی انجمن کتابداری آمریکا را به‌عنوان یک شاخص مهم در خدمات ویژه سالمندان می‌پذیرفتند اما تعدادی کمتری از آنان (۲۷ درصد) این شاخص‌ها را برای خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌های ایران قبول نداشتند.

واژگان کلیدی: انجمن کتابداری آمریکا، خدمات سالمندان، کتابخانه‌های عمومی شهر تهران، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

۱. * استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی،

g_galyani@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی

zahra.ayande@gmail.com,

۳. استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی

samiei.mitra66@gmail.com

مقدمه

سالمندی یکی از چالش‌های عصر امروز تقریباً در اکثر کشورهای جهان است. بر اساس تعریف سازمان بهداشت جهانی، سالمند به افراد ۶۰ سال و بالاتر گفته می‌شود. افزایش جمعیت سالمندی از کشورهای توسعه‌یافته در سال‌های گذشته آغاز شده و در حال حاضر بیش از ۲۰ درصد جمعیت این کشورها بالای ۶۰ سال سن دارند به طوری که در ژاپن این میزان به ۳۰ درصد و در کشورهای اروپای غربی، ایالات متحده آمریکا، کانادا و اوکراین بیش از ۲۰ درصد است. گزارش‌های سازمان بهداشت جهانی حاکی از این است که در نیمه قرن حاضر، کشورهایی همچون شیلی، ایران و فدراسیون روسیه دچار ساختار جمعیتی همچون ژاپن خواهند شد (محتشم امیری، ۱۳۹۵).

جمعیت سالمند در ایران از ۶۰۷،۷۵۱ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۴،۸۷۱،۵۱۸ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است که از این تعداد، در سال ۱۳۹۵، تعداد ۲،۴۰۵،۷۴۲ نفر (۴۹/۳۸ درصد) سالمند مرد و ۲،۴۶۵،۷۷۶ نفر (۵۰/۶۲ درصد) سالمند زن هستند (صفرخانلو و رضایی قهرودی، ۱۳۹۶).

تحلیل گزارش مرکز آمار ایران نشان می‌دهد ترکیب جمعیتی از سال ۱۳۴۵ به بعد از دچار تغییرات زیادی شده و ایران از یک کشور جوان به یک کشور در حال گذر از جوان به سالمند تبدیل شده و سرعت رشد سالمندی نسبتاً زیاد است. در واقع، ایران اکنون وارد مرحله نخست سالمندی یعنی جمعیت بین ۷ تا ۱۴ درصد شده است و پیش‌بینی می‌شود که تا ۳۰ سال آینده، وارد مرحله فوق سالمندی یعنی جمعیت بیش از ۲۱ درصد سالمند شود، اما آنچه مهم است این است که زمان عبور ما از این مراحل بسیار کمتر از زمان کشورهای دیگر است و این مسئله ما را در اتخاذ سیاست‌ها در تنگنا قرار می‌دهد. به عنوان مثال کشوری مانند فرانسه برای طی مرحله اول سالمندی به مرحله دوم آن ۶۰ سال فرصت داشت که در این زمان به خوبی می‌توانست برنامه‌ریزی کند، اما ایران برای طی این مرحله، تنها ۲۰ سال زمان دارد که این نکته می‌تواند کشور را با مدیریت بحران سالمندی مواجه کند. کشورهای توسعه‌یافته جهان این مرحله را پیش از ما تجربه کرده‌اند و اکنون ما باید با بررسی سیاست‌ها

و دستاوردهای آنان در این زمینه، راهکارهای درست برای اتخاذ سیاست‌های جمعیت سالمندی را به دست آوریم (محتشم امیری، ۱۳۹۵).

از آنجایی که سالمندی پدیده‌ای است با ابعاد مختلف انسانی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و غیره و با توجه به روند روبه رشد این پدیده در ایران، ضروری است که همه‌ی سازمان‌ها و نهادهای کشور آمادگی لازم را جهت روبرو شدن با آن پیدا کنند. یکی از این نهادها و سازمان‌ها، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی هستند. کتابخانه‌ها از سازمان‌هایی هستند که سالمندان اوقات فراغت خود را در آن سپری می‌کنند. به‌ویژه سالمندان آینده که در مقایسه با سالمندان کنونی که از نظر سواد، رفاه، دسترسی به اطلاعات در سطوح بالاتری قرار دارند و طبیعتاً انتظارات بالاتری از این مراکز دارند.

اصولاً خدمات کتابخانه برای سالمندان را می‌توان در بخش عوامل محیطی و اجتماعی سالمندی قرار داد. عوامل محیطی بیشتر بر حمایت‌های محیطی و اجتماعی شامل حمایت و پشتیبانی جامعه، دولت و نهادهای مردمی در حمایت از سالمندان تأکید دارد و کتابخانه‌ها می‌توانند در این زمینه نقش حمایتی ایفا کنند. نتایج برخی از مطالعات انجام شده در ایران مانند پژوهش حسین‌زاده‌جنیدی و همکاران (۱۳۹۵) در تهران نشان داده که بین حمایت اجتماعی، سلامت جسمانی (فیزیکی)، روابط اجتماعی، بهبود شرایط محیط زندگی، سطح درآمد خانواده‌ها، پایگاه اجتماعی و اقتصادی سالمندان و کیفیت زندگی و سلامت آنان رابطه مثبت معناداری وجود دارد و با افزایش حمایت اجتماعی، کیفیت زندگی و سلامت سالمندان افزایش می‌یابد.

مطالعه دیگری توسط حسینی زارع و همکاران در تهران، نقش حمایت اجتماعی در سلامت و بیماری سالمندان بالای ۶۰ سال را با استفاده از پرسشنامه موردبررسی قرار داد و این نتیجه به دست آمد که حمایت اجتماعی بر روی سلامت روحی، جسمی و اجتماعی سالمندان تأثیر دارد به‌طوری که بین حمایت اجتماعی و سلامت روحی و اجتماعی سالمندان ارتباط معنی‌داری وجود دارد (حسینی زارع، موحدکر، پوررضا و رحیمی فروشانی، ۱۳۹۳). پژوهش دیگری توسط قلی‌زاده (۱۳۹۰) با هدف تعیین تأثیر کتاب‌درمانی بر میزان توانایی‌های خود مدیریتی سالمندان در شهر تهران با روش نیمه تجربی انجام شد که جامعه‌ی

آماري آن ۶۰ نفر از سالمندان بودند. نتايج پژوهش نشان داد كه كتاب‌درماني، موجب بهبود شاخص‌هاي توانايي‌هاي خود‌مديريتي مي‌شود كه اين امر بدان معني است كه اين مداخله، مي‌تواند سبب بهبود محسوس و معنادار توانايي‌هاي خود‌مديريتي سالمندان و درنتيجه بهبود كيفيت زندگي آنها شود (قلي‌زاده، ۱۳۹۰).

قاسم‌خاني (۱۳۹۳) رفتار اطلاع‌يابي سالمندان در كتابخانه‌هاي عمومي شهر خوي را موردبررسي قرار داد. يافته‌ها حاكي از آن است كه دامنه اطلاع‌يابي سالمندان مربوط به سه دوره‌ي زماني از زندگي آنها است؛ كه اين سه دوره مي‌توان به دوره‌ي قبل از سالمندي، دوره‌ي حال سالمندي و دوره بعد از سالمندي تقسيم كرد. سالمندان در هر سه دوره با مشكلاتي مواجه بوده‌اند كه حول سه عنصر مركزي «تنهائي، بيكاري و مطالعه» قرار داشتند. در پژوهشي كه توسط ليوت و سو آن^۱ (۲۰۱۱) در رابطه با خدمات كتابخانه به سالمندان در يك كتابخانه عمومي سنگاپور انجام گرفت به اين نتيجه رسيدند كه افراد سالمند كه درگير مطالعه و اهل مطالعه هستند، بيشتر با كتابخانه در ارتباط بوده و در برنامه‌هاي اجتماعي بيشتر شركت مي‌كنند و كتابخانه مكاني براي صحبت با افراد جامعه و نوعي ارتباط مداوم با زندگي است. همچنين، زنان سالمند نسبت به مردان علاقه كمترى به استفاده از كتابخانه نشان مي‌دادند و بيشتر بر مسئوليت‌هاي خانوادگي تمرکز داشتند. علاوه بر اين، نگرش‌هاي منفي با توجه به رده اجتماعي افراد درباره اتاق مخصوص سالمندان در كتابخانه وجود داشت (ليوت و سو آن^۲، ۲۰۱۱).

پژوهش بنت-كاپوسنياك^۳ در سال ۲۰۱۳ با هدف بررسي سالمندان و كتابخانه‌هاي عمومي: تأثير آنها بر نسل بومر^۴ انجام شد. (منظور از نسل بومر افرادي است كه در انفجار جمعيت پس از جنگ جهاني دوم در فاصله سال‌هاي ۱۹۴۶ تا ۱۹۶۴ و در يك دوره رفاه و رونق اقتصادي متولد شده‌اند كه در زمان اجراي پژوهش مذكور در گروه سالمندان آمريكا قرار داشتند). جامعه پژوهش آن شامل سالمندان ۵۰ ايالت از ايالات متحده آمريكا بود كه از

1. Luyt & Swee Ann
2. Luyt & Swee Ann
3. Bennet-Kapusniak
4. Boomer generation

خدمات وب‌سایت کتابخانه‌های عمومی استفاده می‌کردند. هدف بررسی شاخه‌های اصلی سامانه‌های کتابخانه‌ای در پایتخت‌های ایالت‌ها، در آمریکا بوده که به چندین نتیجه مهم رسید. اول اینکه: تعداد بسیار کمی از کتابخانه‌ها، برنامه‌های ویژه و خدماتی را برای افراد مسن‌تر ارائه می‌دادند، اگرچه برنامه‌های مختلف مخصوص سالمندان، در کتابخانه‌های مختلف (۷۴ درصد) ارائه می‌شد و فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای کاربران کتابخانه خود را فراهم کرده بودند. دوم، آموزش فناوری‌ها رایج بود؛ با این حال، هیچ‌کدام از این برنامه‌ها به‌طور خاص برای بزرگسالان سالخورده تدارک دیده نشده بودند. گرچه، فناوری‌های پایه رایانه‌ای در بیش از دوسوم از کتابخانه‌ها ارائه می‌شدند، اما تنها تعداد کمی از آن‌ها تجهیزات ویژه سالمندان را فراهم کرده بودند.

در پژوهشی توسط استیف (۲۰۱۶) در نیوزلند از طریق مصاحبه با کتابداران کتابخانه‌های عمومی انجام شد، مشخص شد که برنامه‌های یادگیری بلندمدت کتابخانه، سایر برنامه‌ها و فعالیت‌های کتابخانه که برای همه گروه‌ها تدارک دیده شد، آن‌قدر جذاب بوده که مورد توجه سالمندان نیز قرار گرفته و تعداد بیشتری از آن‌ها به کتابخانه‌ها مراجعه کرده‌اند. این برنامه‌ها منجر به تعامل و مبادلات فرهنگی بین نسل‌ها شده و سالمندان را تشویق به شرکت در بحث نموده است (استیف^۱، ۲۰۱۶).

در پژوهش سابو (۲۰۱۷) در آمریکا نشان داد که جمعیت سالمندان نه تنها در آمریکا بلکه در سراسر جهان رو به افزایش است. بسیاری از نسل‌های بعد از جنگ جهانی دوم، وارد دوره سوم زندگی خود شده یا به‌زودی خواهند شد. اکثر کتابخانه‌ها برنامه‌ای برای حمایت از یادگیری مادام‌العمر سالمندان نداشتند. همچنین سالمندان فعال در فعالیت‌های مربوط به یادگیری مادام‌العمر، در برنامه‌های کتابخانه مشارکت داشتند. موضوع‌های مورد علاقه آن‌ها عبارت‌اند از: سرگرمی/تفن، فعالیت‌های انسان‌دوستانه، مباحث اجتماعی/بین‌المللی، فلسفه/دین، هنر، فناوری/سلامت و مدیریت استرس (سابو^۲، ۲۰۱۷).

1. Stiff
2. Sabo

در مطالعه‌ای که اخیراً در ایالات متحده آمریکا توسط هورتون (۲۰۱۹) انجام شد، مشخص شد که خدمات زیر برای سالمندان در کتابخانه‌های عمومی برخی ایالت‌ها انجام می‌شود: مجموعه کتاب‌های در گردش که در ایالت آیوا انجام شده و در یک بازه زمانی تغییر می‌کند. مادامی که سالمندان می‌توانند به کتابخانه مراجعه کنند از مجموعه آن، استفاده خواهند کرد و چنانچه نتوانند مراجعه حضوری داشته باشند، به صورت آنلاین درخواست داده و کتاب مورد نظر مطابق سیاست کتابخانه به محل سکونت آن‌ها ارسال می‌شود. فعالیت دیگر برگزاری کارگاه‌های خاص سالمندان برای آموزش در حوزه‌های مختلف و مورد علاقه آن‌هاست. همچنین کتابخانه‌های عمومی تلاش می‌کنند دسترسی الکترونیکی به منابع خود را برای سالمندان فراهم کنند (هورتون، ۲۰۱۹).

نتیجه بررسی پیشینه‌ها در خصوص خدمات سالمندان که در سال ۱۹۹۸ درباره آمریکا و بریتانیا انجام شده بود نشان داد که تا آن زمان کتابخانه‌های عمومی در هر دو کشور، سالمندان را به عنوان یک گروه هدف مستقل با نیازهای اطلاعاتی مشخص در نظر نمی‌گرفتند و خدمات ارائه شده به سالمندان عمدتاً متکی بر خدمات سنتی مانند ارائه کتاب‌های بزرگ (با قلم نسبتاً بزرگ برای دید بهتر سالمندان) و ملاقات در منزل بود (استریت، ۱۹۹۸)؛ اما پژوهش‌های اخیر دست کم در ایالات متحده آمریکا، سنگاپور و نیوزلند نشان می‌دهد که پیشرفت‌های زیادی نسبت به دهه ۹۰ میلادی در خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌های عمومی کشورهای مذکور صورت گرفته است.

در جمع‌بندی پیشینه داخل کشور می‌توان گفت در پژوهش‌های حسین‌زاده جنیدی (۱۳۹۵) و حسینی زارع (۱۳۹۳) تأکید بر تأثیر نقش حمایت اجتماعی بر روی سلامت روحی، جسمی و اجتماعی سالمندان شده و در پژوهش‌های قلی‌زاده (۱۳۹۰) تأثیر کتاب‌درمانی بر میزان توانایی‌های خود مدیریتی سالمندان و قاسم‌خانی (۱۳۹۳) نیز رفتار اطلاع‌یابی سالمندان در کتابخانه‌های عمومی مورد بررسی قرار گرفته است. در کشورهای توسعه‌یافته خارجی نظیر سنگاپور پژوهش لیوت و سوآن (۲۰۱۱) و در آمریکا پژوهش هورتون (۲۰۱۹)

1. Horton
2. Street

نمونه‌های خوبی از پژوهش‌ها درباره خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌های عمومی و انواع خدمات کتابخانه‌های عمومی هستند. استیف (۲۰۱۶) و سابو (۲۰۱۷) نیز پژوهش‌هایی در بررسی برنامه‌های یادگیری بلندمدت از طریق کتابخانه‌ها انجام داده‌اند. متأسفانه پژوهش‌های اندکی درباره خدمات سالمندان در ایران انجام شده که حاکی از عدم توجه به خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌های عمومی در ایران است.

اصولاً همه سالمندان کاربران بالقوه کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی محسوب می‌شوند. سؤالی در این زمینه مطرح می‌شود این است وضعیت کتابخانه‌های ایران در شرایط کنونی در خصوص ارائه خدمات به سالمندان جامعه چگونه است؟ آیا خدمات ویژه سالمندان همانند کشورهای توسعه‌یافته در این کتابخانه‌ها تعریف شده و ارائه می‌شود؟ با توجه به روند روبه‌به‌رشد سالمندی در کشور آیا کتابخانه‌های عمومی ایران خود را برای رویارویی با این پدیده آماده کرده‌اند؟ آیا برنامه‌ریزی مشخصی برای آینده وجود داشته و دارد؟ نگاهی به اسناد منتشرشده نشان می‌دهد که کتابخانه‌های ایران برنامه‌های چندانی برای سالمندان ندارند. بر اساس سند چشم‌انداز نهاد کتابخانه‌های عمومی در افق ۱۴۰۴، کتابخانه‌های عمومی کشور ایران باید از نظر شاخصه‌های فرهنگی، آموزشی، خدماتی، نیروی انسانی غیره و همچنین از نظر سرانه‌ی فضا، عضو، منابع و امانت کتابخانه‌ای در جایگاه اول منطقه و پانزده کشور برتر جهان قرار گیرد. در دی‌ماه ۱۳۹۰ دستورالعمل‌های اداره کتابخانه‌های عمومی توسط معاونت توسعه کتابخانه و کتاب‌خوانی به چاپ رسیده است، اما در این دستورالعمل‌ها، برنامه‌ریزی مشخصی برای قشر سالمند دیده نمی‌شود و همچنین با توجه به رشد جمعیت سالمندان در سرفصل بودجه سازمانی، ردیف بودجه مشخص برای سالمندان در نظر گرفته نشده است. لذا این پژوهش بر آن است که به تحلیل وضعیت موجود کتابخانه‌های عمومی در خصوص خدمات ویژه سالمندان پردازد. مطالعات نشان می‌دهد که استانداردها و رهنمودهایی برای ارائه خدمات به سالمندان در انجمن کتابداری آمریکا و ایفلا وجود دارد. در این مطالعه از رهنمودهای انجمن کتابداری آمریکا برای بررسی بیشتر استفاده شده است. دلیل استفاده از این رهنمودها عدم وجود چنین رهنمودهایی از سوی

مسئولان کتابخانه‌های عمومی یا سایر نهادهای سیاست‌گذار در ایران و عدم توجه به سالمندان به‌عنوان گروه مشخص کاربران کتابخانه با نیازهای خاص اطلاعاتی بوده است. با توجه به اهمیت موضوع سالمندی و به‌ویژه روند روبه‌رشد آن در ایران و نقش کتابخانه‌ها به‌عنوان یک نهاد اجتماعی در پرکردن اوقات فراغت سالمندان، مهم‌ترین مسئله این پژوهش چگونگی وضعیت خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌های عمومی و بررسی میزان آمادگی آن‌ها برای جمعیت سالمند ایران در آینده است. نظر به آنچه گفته شد هدف از این مطالعه تحلیل خدمات سالمندان در کتابخانه‌های شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور است.

رهنمودهای انجمن کتابداری آمریکا شامل هشت مؤلفه اصلی آموزش کارکنان کتابخانه عمومی، خدمات اطلاع‌رسانی و منابع کتابخانه، برنامه‌ریزی کتابخانه، تجهیزات کتابخانه، توسعه و مشارکت، خدمات در منزل سالمندان، امکانات کتابخانه و بودجه و امور مالی کتابخانه است. با توجه به رهنمودهای انجمن کتابداری آمریکا برای ارائه خدمات به سالمندان هشت پرسش پژوهش عبارت‌اند از:

۱. وضعیت «آموزش کارکنان کتابخانه عمومی»، جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟
۲. وضعیت «خدمات اطلاع‌رسانی و منابع کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟
۳. وضعیت «برنامه‌ریزی کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟
۴. وضعیت «تجهیزات کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟
۵. وضعیت «توسعه و مشارکت» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟
۶. وضعیت «خدمات در منزل سالمندان» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟
۷. وضعیت «امکانات کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟
۸. وضعیت «بودجه و امور مالی کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟

روش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش پژوهش پیمایشی - توصیفی بود. جامعه آماری عبارت از ۳۸ باب کتابخانه‌ی عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی

کشور است. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات موردنظر در یک محدوده‌ی زمانی ۱۰ ماهه در سال ۱۳۹۷ انجام شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته در مقیاس لیکرت بود که بر اساس رهنمودهای انجمن کتابداری آمریکا برای ارائه خدمات به سالمندان مبتنی بر هشت مؤلفه اصلی تدوین شده است. این پرسشنامه توسط مدیران یا مسئولان کتابخانه‌های عمومی شهر تهران تکمیل گردید.

یافته‌ها

بررسی ترکیب جمعیتی مدیران و مسئولان کتابخانه‌های عمومی شهر تهران اولین متغیر مورد توجه در اطلاعات جمعیت‌شناختی بود. نتایج حاصله مندرج در جدول ۱ نشان می‌دهد که ۲۹ نفر (۷۶/۳ درصد) از مسئولان کتابخانه‌ها زن بوده و ۹ نفر (۲۳/۷ درصد) مرد بوده‌اند یعنی جمعیت مدیران و مسئولان زن بیشتر از مردان بوده است.

جدول ۱. بررسی فراوانی جنسیت کتابداران مسئول کتابخانه‌های عمومی نهاد در شهر تهران

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مرد	۹	۲۳/۷	۲۳/۷
زن	۲۹	۷۶/۳	۱۰۰/۰
جمع	۳۸	۱۰۰/۰	-

اطلاعات مربوط به مقطع تحصیلی کتابداران مسئول کتابخانه‌های شهر تهران در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. فراوانی و درصد تحصیلات کتابداران مسئول کتابخانه‌های عمومی نهاد در شهر تهران

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کاردانی	۱	۲/۶	۲/۶
کارشناسی	۲۷	۷۱/۱	۷۳/۷
کارشناسی ارشد	۸	۲۱/۱	۹۴/۷
دکتری	۲	۵/۳	۱۰۰/۰
جمع	۳۸	۱۰۰/۰	-

همان‌گونه که پیداست بیشترین فراوانی به لحاظ مقطع تحصیلی (۷۱/۱ درصد) به کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی؛ و کمترین فراوانی (۲/۶ درصد) به کتابداران دارای مدرک تحصیلی کاردانی تعلق دارد. همچنین تعداد ۸ نفر از کتابداران (۲۱/۱ درصد) دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده و تعداد ۲ نفر از کتابداران (۵/۳ درصد) دارای مدرک تحصیلی دکتری هستند.

در این بخش پیش از انجام آزمون‌های آماری و برای تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. بر این اساس مؤلفه‌های مورد بررسی در این پژوهش مورد آزمون قرار گرفتند که نتایج آن در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول ۳. آماره‌های آزمون کولموگروف اسمیرنوف

متغیر	N	پارامترهای نرمال			حداکثر تفاوت		نتایج
		انحراف میانگین	مطلق	مثبت	منفی	K-S معناداری آزمون آماری نرمالیتی	
آموزش کارکنان کتابخانه	۳۶	۲/۳۱۱۱	۰/۸۸۷۳۰	۰/۲۲۰	۰/۲۲۰	-۰/۱۵۵	نرمال
خدمات اطلاع-رسانی و منابع کتابخانه	۳۶	۲/۱۹۴۴	۰/۷۳۰۱۵	۰/۱۹۵	۰/۱۹۵	-۰/۱۴۴	نرمال
برنامه‌ریزی کتابخانه	۳۶	۲/۲۵۰۰	۰/۸۲۱۶۰	۰/۲۳۹	۰/۲۳۹	-۰/۱۱۷	نرمال
تجهیزات کتابخانه	۳۶	۲/۳۰۵۶	۰/۶۸۳۹۷	۰/۲۰۶	۰/۲۰۶	-۰/۱۱۷	نرمال
توسعه و مشارکت کتابخانه	۳۶	۲/۱۹۰۵	۰/۶۹۱۴۷	۰/۲۷۹	۰/۲۷۹	-۰/۱۸۵	نرمال
خدمات در منزل	۳۶	۲/۳۷۹۶	۰/۸۰۴۱	۰/۲۴۵	۰/۲۴۵	-۰/۱۳۱	نرمال
امکانات کتابخانه	۳۶	۲/۳۷۳۵	۰/۷۵۸۳۳	۰/۲۴۳	۰/۲۴۳	-۰/۱۵۰	نرمال
بودجه و امور مالی	۳۶	۲/۱۱۱۱	۰/۶۱۰۷۵	۰/۱۶۷	۰/۱۶۷	-۰/۱۳۸	نرمال
آزمون ویلکاکسون							غیر نرمال

بر اساس جدول ۳ داده‌های مربوط به سؤالات پژوهش ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶ و ۷ دارای توزیع نرمال است ($P > 0/05$)؛ و سؤال ۸ دارای توزیع غیر نرمال است ($P < 0/05$). آزمون آماری کولموگروف اسمیرنوف به شکل زیر مطرح می‌شود:

فرض صفر: داده‌ها نرمال هستند (داده‌ها از جامعه نرمال آمده‌اند).

فرض حکم: داده‌ها نرمال نیستند (داده‌ها از جامعه نرمال نیامده‌اند).

بر اساس این آزمون، وقتی توزیع داده‌ها نرمال است که مقدار یا سطح معناداری بیشتر از عدد بحرانی در سطح ۰/۰۵ باشد. با توجه به مقادیر سطح معناداری در مورد تمام متغیرهای پژوهش و مؤلفه‌های آن‌ها در جدول ۳ مشاهده می‌شود که در این متغیرها مقادیر سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ است. این بدان معناست که توزیع مشاهده‌شده این متغیرها با توزیع مورد انتظار پژوهشگر متفاوت است، یعنی توزیع متغیرهای پژوهش در هفت مؤلفه خدمات سالمندان در کتابخانه‌های عمومی نرمال است.

پرسش اول: وضعیت «آموزش کارکنان کتابخانه عمومی»، جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟

برای تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی هر شاخص، همسان‌سازی صورت گرفت و مجموع نمرات تمام پرسش‌های یک شاخص با هم جمع و بر تعداد آن‌ها تقسیم شد. از آزمون t تک نمونه‌ای برای معناداری وضعیت موجود و مطلوب (آموزش کارکنان کتابخانه عمومی) استفاده شد. برای این منظور میانگین مشاهده‌شده در ۵ سطح از کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) برای هر وضعیت با ملاک نظری (۳/۶) دهک ششم یا ۶۰٪ مقایسه شد. نتایج در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت «آموزش کارکنان کتابخانه عمومی» جهت ارائه خدمات به سالمندان

متغیر	t	ملاک نظری ۳/۶ (دهک ششم یا ۶۰٪)		سطح اطمینان ۹۵٪	
		درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	حد پایین / حد بالا
آموزش کارکنان کتابخانه	-۸/۷۱۶	۳۵	۰/۰۰۰	-۱/۲۸۸۸۹	-۱/۵۸۹۱ / -۰/۹۸۸۷

نتایج آزمون تی تک گروهی در جدول ۴ نشان می‌دهد که با توجه به مقدار T شاخص‌های «آموزش کارکنان کتابخانه عمومی»، تفاوت آماری معناداری بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین رد

بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم تفاوت این دو میانگین رد شده و در مقابل، فرض H_1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین مورد پذیرش قرار می‌گیرد. در نتیجه می‌توان گفت که تمامی شاخص‌های خدمات اطلاع‌رسانی و منابع کتابخانه جهت ارائه خدمات به سالمندان پایین‌تر از سطح متوسط است ($P < 0/001$). پرسش سوم: وضعیت «برنامه‌ریزی کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟ برای بررسی وضعیت «برنامه‌ریزی کتابخانه» آزمون t تک نمونه‌ای انجام و نتایج در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت «برنامه‌ریزی کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان

متغیر	آماره‌های توصیفی		ملاک نظری ۳/۶ (دهک ششم یا ۶۰٪)		
	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین
برنامه‌ریزی کتابخانه	۲/۲۵۰	۰/۸۲۲	۳۵	۰/۰۰۰	۱/۳۵۰۰۰
					حد پایین
					حد بالا

میانگین محاسبه شده میزان برنامه‌ریزی کتابخانه با میانگین فرضی ($۳/۶$) سنجش شده و تأیید می‌شود که میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از $۳/۶$ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول ۶ نشان می‌دهد که با توجه به مقدار T شاخص‌های برنامه‌ریزی کتابخانه، تفاوت آماری معناداری بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم تفاوت این دو میانگین رد شده و در مقابل، فرض H_1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین مورد پذیرش قرار می‌گیرد. در نتیجه می‌توان گفت که تمامی شاخص‌های برنامه‌ریزی کتابخانه جهت ارائه خدمات به سالمندان پایین‌تر از سطح متوسط است ($P < 0/001$). پرسش چهارم: وضعیت «تجهیزات کتابخانه» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟ نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول ۷ نشان داده شده است.

جدول ۷. آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت "تجهیزات کتابخانه" جهت ارائه خدمات به سالمندان

متغیر	آماره‌های توصیفی		ملاک نظری ۳/۶ (دهک ششم یا ۶۰٪)			
	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین
تجهیزات کتابخانه	۲/۳۰۶	۰/۶۸۴	-۱۱/۳۵۵	۳۵	۰/۰۰۰	۱/۲۹۴۴۴
						سطح اطمینان ۹۵٪
						حد پایین
						حد بالا
						-۱/۵۲۵۹
						-۱/۰۶۳۰

میانگین محاسبه شده میزان تجهیزات کتابخانه با میانگین فرضی (۳/۶) سنجش شده و تأیید می‌شود که میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳/۶ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول ۷ نشان می‌دهد که با توجه به مقدار T شاخص‌های تجهیزات کتابخانه، تفاوت آماری معناداری بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم تفاوت این دو میانگین رد شده و در مقابل، فرض H_1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین مورد پذیرش قرار می‌گیرد. در نتیجه می‌توان گفت که تمامی شاخص‌های تجهیزات کتابخانه جهت ارائه خدمات به سالمندان پایین‌تر از سطح متوسط است ($P < 0/001$).

پرسش پنجم: وضعیت «توسعه و مشارکت» جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟ برای بررسی وضعیت «توسعه و مشارکت» آزمون t تک نمونه‌ای انجام شد و نتایج در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت «توسعه و مشارکت» جهت ارائه خدمات به سالمندان

متغیر	آماره‌های توصیفی		ملاک نظری ۳/۶ (دهک ششم یا ۶۰٪)			
	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین
توسعه و مشارکت	۲/۱۹۰	۰/۶۹۱	-۱۲/۲۳۱	۳۵	۰/۰۰۰	۱/۴۰۹۵۲
						سطح اطمینان ۹۵٪
						حد پایین
						حد بالا
						-۱/۶۴۳۵
						-۱/۱۷۵۶

میانگین محاسبه شده میزان توسعه و مشارکت با میانگین فرضی (۳/۶) سنجش شده و تأیید می‌شود که میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳/۶ کوچک‌تر و در حد متوسط به

پایین است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول ۸ نشان می‌دهد که با توجه به مقدار T شاخص‌های توسعه و مشارکت، تفاوت آماری معناداری بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم تفاوت این دو میانگین رد شده و در مقابل، فرض H_1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین مورد پذیرش قرار می‌گیرد. در نتیجه می‌توان گفت که تمامی شاخص‌های توسعه و مشارکت جهت ارائه خدمات به سالمندان پایین‌تر از سطح متوسط است ($P < 0/001$).

پرسش ششم: وضعیت «خدمات در منزل سالمندان»، جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟ برای بررسی وضعیت «خدمات در منزل سالمندان» آزمون t تک نمونه‌ای انجام شد و نتایج در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت «خدمات در منزل سالمندان»، جهت ارائه خدمات به سالمندان

آماره‌های توصیفی		ملاک نظری ۳/۶ (دهک ششم یا ۶۰٪)		
متغیر	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی
خدمات در منزل	۲/۳۸۰	۰/۸۰۰	-۹/۱۴۸	۳۵
				سطح معناداری
				۰/۰۰۰
				تفاوت میانگین
				-۱/۲۲۰۳۷
				سطح اطمینان ۹۵٪
				حد پایین -۱/۴۹۱۲
				حد بالا -۰/۹۴۹۶

میانگین محاسبه شده میزان خدمات در منزل سالمندان با میانگین فرضی (۳/۶) سنجش شده و تأیید می‌شود که میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳/۶ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول ۹ نشان می‌دهد که با توجه به مقدار T شاخص‌های خدمات در منزل سالمندان، تفاوت آماری معناداری بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم تفاوت این دو میانگین رد شده و در مقابل، فرض H_1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین مورد پذیرش قرار می‌گیرد؛ بنابراین از دیدگاه متخصصان وضعیت «خدمات در منزل سالمندان»، جهت ارائه خدمات به سالمندان در تمامی ابعاد در سطح پایین و نامطلوبی قرار دارد.

پرسش هفتم: وضعیت «امکانات کتابخانه»، جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟

برای بررسی وضعیت «امکانات کتابخانه» آزمون t تک نمونه‌ای انجام و نتایج در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰. آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت «امکانات کتابخانه»، جهت ارائه خدمات به سالمندان

متغیر	آماره‌های توصیفی		ملاک نظری ۳/۶ (دهک ششم یا ۶۰٪)			
	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین
امکانات کتابخانه	۲/۳۷۳	۰/۷۵۸	-۹/۷۰۵	۳۵	۰/۰۰۰	۱/۲۲۶۵۴
						سطح اطمینان ۹۵٪
						حد پایین
						حد بالا
						-۱/۴۸۳۱
						-۰/۹۷۰۰

میانگین محاسبه شده میزان امکانات کتابخانه با میانگین فرضی (۳/۶) سنجش شده و تأیید می‌شود که میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳/۶ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول ۱۰ نشان می‌دهد که با توجه به مقدار T شاخص‌های امکانات کتابخانه، تفاوت آماری معناداری بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم تفاوت این دو میانگین رد شده و در مقابل، فرض H_1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین مورد پذیرش قرار می‌گیرد؛ بنابراین از دیدگاه متخصصان وضعیت «امکانات کتابخانه»، جهت ارائه خدمات به سالمندان در تمامی ابعاد در سطح پایین و نامطلوبی قرار دارد.

پرسش هشتم: وضعیت «بودجه و امور مالی کتابخانه»، جهت ارائه خدمات به سالمندان چگونه است؟

برای بررسی وضعیت موجود وضعیت «بودجه و امور مالی کتابخانه» آزمون t تک نمونه‌ای انجام و نتایج در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۱. آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت «بودجه و امور مالی کتابخانه»، جهت ارائه خدمات به سالمندان

آماره‌های توصیفی		ملاک نظری ۳/۶ (دهک ششم یا ۶۰٪)			
متغیر	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری
بودجه و امور مالی	۲/۱۱۱	۰/۶۱۱	-۱۴/۶۲۷	۳۵	۰/۰۰۰
					تفاوت میانگین
					سطح اطمینان ۹۵٪
					حد پایین
					حد بالا
					۰/۶۹۵۵ -
					۱/۴۸۸۸۹ -
					۱/۲۸۲۲ -

میانگین محاسبه شده میزان بودجه و امور مالی کتابخانه با میانگین فرضی (۳/۶) سنجش شده و تأیید می‌شود که میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳/۶ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول ۱۱ نشان می‌دهد که با توجه به مقدار T شاخص‌های «بودجه و امور مالی کتابخانه»، جهت ارائه خدمات به سالمندان، تفاوت آماری معناداری بین میانگین آن و میانگین نظری وجود دارد؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم تفاوت این دو میانگین رد شده و در مقابل، فرض H_1 تحقیق مبنی بر تفاوت بین دو میانگین مورد پذیرش قرار می‌گیرد. در نتیجه می‌توان گفت که تمامی شاخص‌های "بودجه و امور مالی کتابخانه"، جهت ارائه خدمات به سالمندان پایین‌تر از سطح متوسط است ($P < 0/001$).

بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه، رهنمودهای انجمن کتابداری آمریکا برای خدمات ویژه سالمندان به پرسش کتابداران کتابخانه‌های عمومی گذاشته و نتایج نشان داد که وضعیت خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌های وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی در تهران پایتخت ایران در زمان اجرای این مطالعه در سال ۱۳۹۷ از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده است. تحلیل پرسشنامه و جمع‌بندی کلی گویه‌های هریک از مؤلفه‌های هشت‌گانه تحقیق و آمار توصیفی آن در جدول ۱۲ نشان داده شده است.

جدول ۱۲. میانگین کلی و انحراف معیار طیف لیکرت برای مؤلفه‌های تحقیق

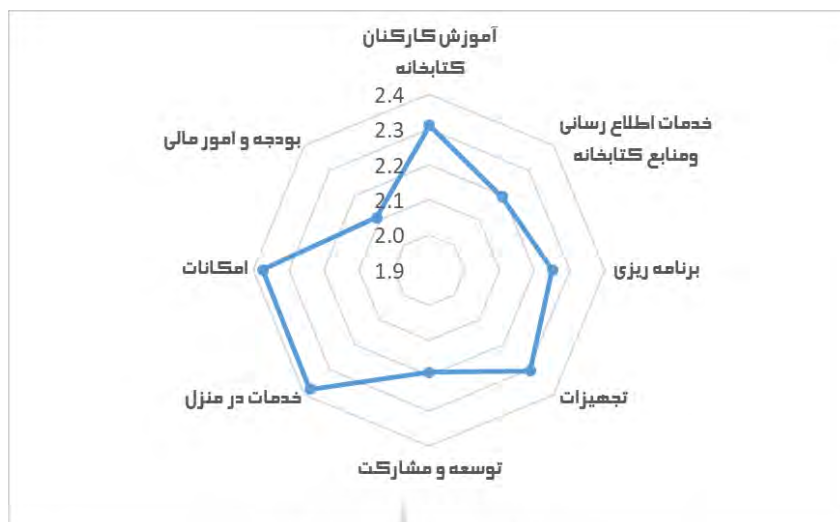
مؤلفه	وضعیت	N	میانگین کلی طیف لیکرت	انحراف معیار	خطای استاندارد
آموزش کارکنان کتابخانه	نامطلوب	۳۶	۲/۳۱۱	۰/۸۸۷	۰/۱۴۸
خدمات اطلاع‌رسانی و منابع کتابخانه	نامطلوب	۳۶	۲/۱۹۴	۰/۷۳۰	۰/۱۲۲
برنامه‌ریزی کتابخانه	نامطلوب	۳۶	۲/۲۵۰۱	۰/۸۲۲	۰/۱۳۷
تجهیزات کتابخانه	نامطلوب	۳۶	۲/۳۰۶	۰/۶۸۴	۰/۱۱۴
توسعه و مشارکت کتابخانه	نامطلوب	۳۶	۲/۱۹۰	۰/۶۹۱	۰/۱۱۵
خدمات در منزل	نامطلوب	۳۶	۲/۳۸۰	۰/۸۰۰	۰/۱۳۳
امکانات کتابخانه	نامطلوب	۳۶	۲/۳۷۳	۰/۷۵۸	۰/۱۲۶
بودجه و امور مالی	نامطلوب	۳۶	۲/۱۱۱	۰/۶۱۱	۰/۱۰۲

همان‌طور که در جدول ۱۲ مشخص است، میانگین معیارهای خدمات سالمندان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران نزدیک به هم و در دامنه ۲/۱۱ تا ۲/۳۸۰ قرار دارند؛ و میانگین این موارد نشان‌دهنده نامطلوب بودن همه مؤلفه‌هاست.

برای بررسی بیشتر این مؤلفه‌ها و به‌منظور روشن شدن ترتیب و اولویت اهمیت هر یک از معیارهای خدمات سالمندان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران از آزمون رتبه‌ای فریدمن استفاده شد که نتیجه آن در جدول ۱۳ و نمودار ۱ آمده است.

جدول ۱۳. رتبه‌بندی مؤلفه‌های خدمات سالمندان در کتابخانه‌های شهر تهران وابسته به نهاد

متغیرها	وضعیت موجود	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
امکانات کتابخانه	۵/۱۱			
خدمات در منزل	۵/۱۰			
تجهیزات کتابخانه	۴/۹۳			
آموزش کارکنان کتابخانه	۴/۷۴	۱۲/۵۱۷	۷	۰/۰۴۵
توسعه و مشارکت کتابخانه	۴/۱۸			
برنامه‌ریزی کتابخانه	۴/۱۰			
خدمات اطلاع‌رسانی و منابع کتابخانه	۳/۹۷			
بودجه و امور مالی	۳/۸۸			

نمودار ۱. نمایش وضعیت فعلی مؤلفه‌های خدمات سالمندان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران

نتایج جدول ۱۳ و نمودار ۱ نشانگر آن است که آزمون فریدمن محاسبه شده از آزمون فریدمن بحرانی جدول در سطح خطا پذیری ۵٪ کوچک‌تر است، لذا با اطمینان ۹۵٪ می‌توان نتیجه گرفت بین اهمیت مؤلفه‌های خدمات سالمندان در کتابخانه‌های شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقایسه میانگین نمرات مؤلفه‌های خدمات سالمندان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران مؤید آن است که بالاترین رتبه به امکانات و پایین‌ترین رتبه به بودجه و امور مالی اختصاص یافته است.

سؤال دیگری از کتابداران پرسیده شد مبنی بر اینکه آیا رهنمودهای انجمن کتابداری آمریکا را به‌عنوان شاخص مهم برای خدمات ویژه سالمندان می‌پذیرند؟ نتایج این سؤال به شکل نمودار ۲ نشان داده شده است.

نمودار ۲. پذیرش مؤلفه‌های خدمات سالمندان انجمن کتابداری آمریکا توسط کتابداران کتابخانه‌های عمومی تهران

همان‌گونه که از نمودار ۲ پیداست اکثریت کتابداران کتابخانه‌های عمومی تهران (۷۲ درصد) رهنمودهای ارائه شده از سوی انجمن کتابداری آمریکا را به‌عنوان یک شاخص مهم در خدمات ویژه سالمندان می‌پذیرفتند اما تعدادی کمتری از آنان (۲۷ درصد) این شاخص‌ها را برای خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌های ایران قبول نداشتند. از یافته‌های این مطالعه می‌توان نتیجه گرفت که در حال حاضر و با توجه به جمعیت فعلی سالمندان کشور خدمات ویژه‌ای برای آنان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران در نظر گرفته نشده است که این مشکل از چند جنبه قابل تأمل است. در حالی که تهران پایتخت کشور است و انتظار می‌رود از بیشترین امکانات کشور در زمینه‌های مختلف و از جمله خدمات ویژه سالمندان برخوردار باشد اما وضعیت فعلی کتابخانه‌های موردبررسی چنین چیزی را نشان نمی‌دهد. می‌توان پیش‌بینی کرد که احتمالاً وضعیت سایر کتابخانه‌های عمومی در شهرهای مختلف کشور هم بهتر از این نباشد. یکی از دلایل اصلی این مشکل عدم تخصیص ردیف بودجه‌ای مشخص برای خدمات خاص سالمندان است و عملاً کتابخانه‌ها و کتابداران را با

محدودیت‌های زیادی در اجرای برنامه‌هایشان روبه‌رو می‌کند؛ زیرا اجرای هر کدام از این برنامه‌ها مانند آموزش کارکنان، مناسب‌سازی کتابخانه، امکانات و سایر برنامه‌ها نیازمند صرف بودجه است و بدون بودجه کتابداران نمی‌توانند برنامه‌ها را پیش ببرند. همان‌طور که قبلاً گفته شد به لحاظ اسناد بالادستی و استراتژیک هم توجه خاصی به سالمندان در برنامه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور نشده است. در واقع هم به لحاظ استراتژیک و سیاست‌گذاری و هم به لحاظ بودجه، مشکلات زیادی وجود دارد که مستلزم توجه فوری مسئولان و سیاست‌گذاران است. اگر در کنار این مسائل جمعیت روبه‌رشد سالمندان را هم قرار دهیم مشکل نمایان‌تر می‌شود و در آینده به احتمال زیاد مشکلات بیشتر خواهد بود؛ زیرا امکانات و شرایط فعلی کتابخانه‌های عمومی دست کم در شهر تهران پاسخگوی نیاز سالمندان در حال حاضر نیست و چنانچه وضع موجود ادامه پیدا کند در آینده‌ای نزدیک که با موج جمعیتی دوم سالمندان کشور روبه‌رو می‌شویم (محتشم‌امیری، ۱۳۹۵)، حتی خدمات امروز هم کافی نخواهد بود. نتایج این مطالعه زنگ خطر را متوجه مسئولان می‌کند که تدبیری برای خدمات ویژه سالمندان بیندیشند تا در آینده دچار مشکل ناکارآمدی و خدمات نامناسب در کتابخانه‌ها برای سالمندان نباشیم. ضمن اینکه با توجه به افزایش سطح سواد عمومی کشور، سالمندان آینده از سطح تحصیلی بالاتری نسبت به سالمندان امروز برخوردار خواهند بود و پیش‌بینی می‌شود تعداد بیشتری از آنان بخواهند از خدمات کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی استفاده کنند. چنانچه کتابخانه‌ها نتوانند خدمات مناسبی برای آنان ارائه کنند باعث سرخوردگی این قشر از جامعه خواهند شد. با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان پیشنهادهای زیر را مطرح کرد:

- تعریف مشخص برای خدمات سالمندان در اسناد بالادستی کشور با توجه به استانداردهای جهانی
- تدوین خطی مشی و استراتژی لازم برای اجرای خدمات ویژه سالمندان در کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی
- تعیین بودجه مشخص و جداگانه برای اجرای این خدمات در ردیف بودجه
- آموزش کتابداران برای خدمات خاص سالمندان

- تأمین منابع اطلاعاتی مناسب برای سالمندان با توجه به جمعیت و جامعه هدف هر کتابخانه
- تهیه امکانات و فناوری‌های لازم برای ارائه خدمات ویژه به سالمندان در کتابخانه‌ها
- ایجاد بخش ویژه سالمندان یا اتاق مخصوص سالمندان در کتابخانه‌ها
- برنامه‌ریزی برای ارائه خدمات کتابخانه‌ای در منزل به سالمندان توسط کتابداران

منابع

- حسین‌زاده جنیدی، فاطمه؛ سیف‌زاده، علی؛ معززی خنده روی یزدی، فرزانه؛ و بیاتی، پروانه. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی در کیفیت زندگی و سلامت سالمندان (مناطق شمال و جنوب شهر تهران). دو فصلنامه تخصصی جستارهای اجتماعی، ۲ (۲)، ۱۱-۱۷.
- حسینی زارع، سیده محبوبه، موحد کر، الهام، پوررضا، ابوالقاسم و حیمی فروشانی، عباس. (۱۳۹۳). نقش حمایت اجتماعی در سلامت سالمندان شهر تهران. فصلنامه بیمارستان، ۱۳ (۴)، ۱۱۵-۱۲۱.
- صفرخانلو، هلیا و رضایی قهرودی، زهرا. (۱۳۹۶). تحولات جمعیت سالمندان در ایران و جهان. آمار، ۲۵، ۸-۲۵.
- قاسم‌خانی، سکینه. (۱۳۹۳). بررسی رفتار اطلاع‌یابی سالمندان در کتابخانه‌های عمومی شهر خوی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی.
- قلی‌زاده، صغری. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر کتاب‌درمانی بر میزان توانایی‌های خود مدیریتی سالمندان کانون جهان دیدگان منطقه ۴ شهر تهران در سال ۱۳۸۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.
- محتشم امیری، زهرا. (۱۳۹۵). سالمندی و چالش‌های پیش رو با نگاهی به نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵. دو فصلنامه تخصصی جستارهای اجتماعی، ۲ (۲)، ۷۱-۷۸.

References

- Bennett-Kapusniak, R. (2013). Older adults and the public library: The impact of the boomer generation. *Public Library Quarterly*, 32(3), 204-222.

- Luyt, B., & Ann, H. S. (2011). Reading, the library, and the elderly: A Singapore case study. *Journal of Librarianship and Information Science*, 43(4), 204-212.
- Horton, J. (2019). Senior Citizens in the Twenty-First-Century Public Library. *Public Library Quarterly*, 38(2), 179-192.
- Sabo, R. M. (2017). Lifelong learning and library programming for third agers. *Library Review*, 66(1/2), 39-48.
- Stiff, H. L. (2016) *Programmes and Events for Older Adults in Auckland's Public Libraries*. Master Thesis. School of Information Management, Victoria University of Wellington.
- Street, P. (1998). *Information needs of the elderly: the role of the public library* (Doctoral dissertation, Liverpool John Moores University).

